

ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ УКРАЇНИ: ПОТРЕБИ ТА ОЧІКУВАННЯ

У статті викладено результати емпіричного дослідження запитів педагогів щодо підвищення кваліфікації у контексті реформування освітньої галузі України, проведеного Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти. На основі дослідження означено фактори впливу на потреби підвищення кваліфікації і напрямки змін організації, форм та методів підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти, пов'язані з майбутніми змінами.

Варто зізнатися, що ознаки реформування освітньої галузі є більше присутніми в уяві, ніж у реальності. Українське суспільство, як засвідчують данні моніторингового дослідження Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, доволі критично оцінює зміни, що відбулися у вітчизняній системі освіти за останні роки [1]. Близько третини опитаних співвітчизників вважають, що українська система освіти досі не зазнала суттєвих змін. Насторожує факт «невідчуття» змін власне освітянами (37%) й доволі незначна кількість тих, хто позитивно оцінює зміни (26%). У суспільстві в цілому переважає думка про відсутність цілісного бачення реформи української освіти на інституціональному рівні; спостерігається певний страх, що рухаємося у хибному напрямку. Тривожною є стійка тенденція зростання недовіри до системи освіти з боку самих освітян. Так за період із 2000 по 2015 р. частка працівників освіти, які різною мірою довіряли рідній царині, зменшилася зі 73% до 46% [5]. Важко не погодитися з думкою авторів «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» за

2016 р., що це свідчить про незадовільне самопочуття багатьох педагогів, їхнє інституціонально-професійне відчуження та кризу ідентичності.

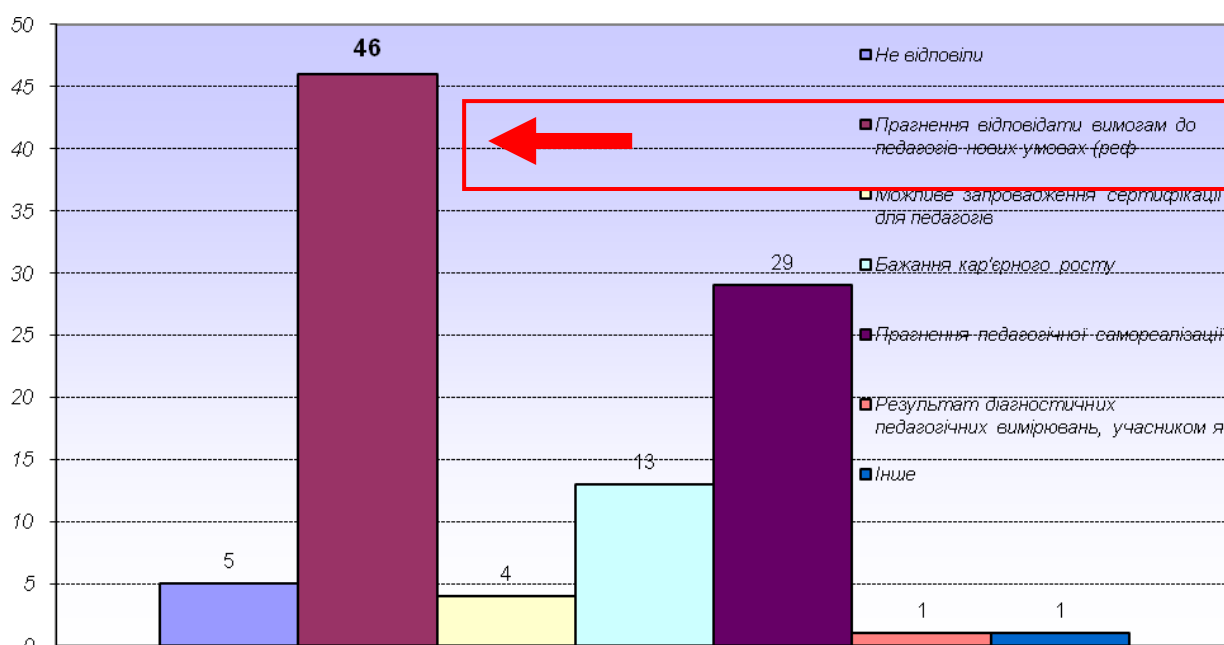
Причини такого стану, почасти, слід шукати в системі задоволення освітніх потреб (спостерігається їх стрімке оновлення) педагогів. Попри розуміння необхідності переходу від формального періодичного процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників до їхнього безперервного професійного розвитку з метою розширення професійно значущих існуючих навиків та набуття нових компетентностей у новій парадигмі суспільного розвитку, сьогодні практично не існує ефективної системи відстеження динаміки професійного розвитку педагогічних та науково-педагогічних працівників. Існуюча практика професійних портфоліо, атестація, по-перше, мінімально впливають на їхню професійну кар'єру, а по-друге – не віддзеркалюють результатів професійного розвитку. Безперервність останнього можлива за умови диверсифікації та вільного вибору змісту, форми, місця підвищення кваліфікації [3]. Важливою при цьому є думка самих педагогів щодо системи підвищення кваліфікації у майбутньому і щодо предмету їхніх хвилювань сьогодні. Власне, дії соціальних технологів повинні спиратись на принцип С.Кіркегаарда – щоб привести людину у визначене місце, ми повинні знати її місце у даний час.

Метою даної публікації є з'ясування, принаймні частково, факторів впливу на потреби підвищення кваліфікації і означення напрямків змін організації, форм та методів підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти.

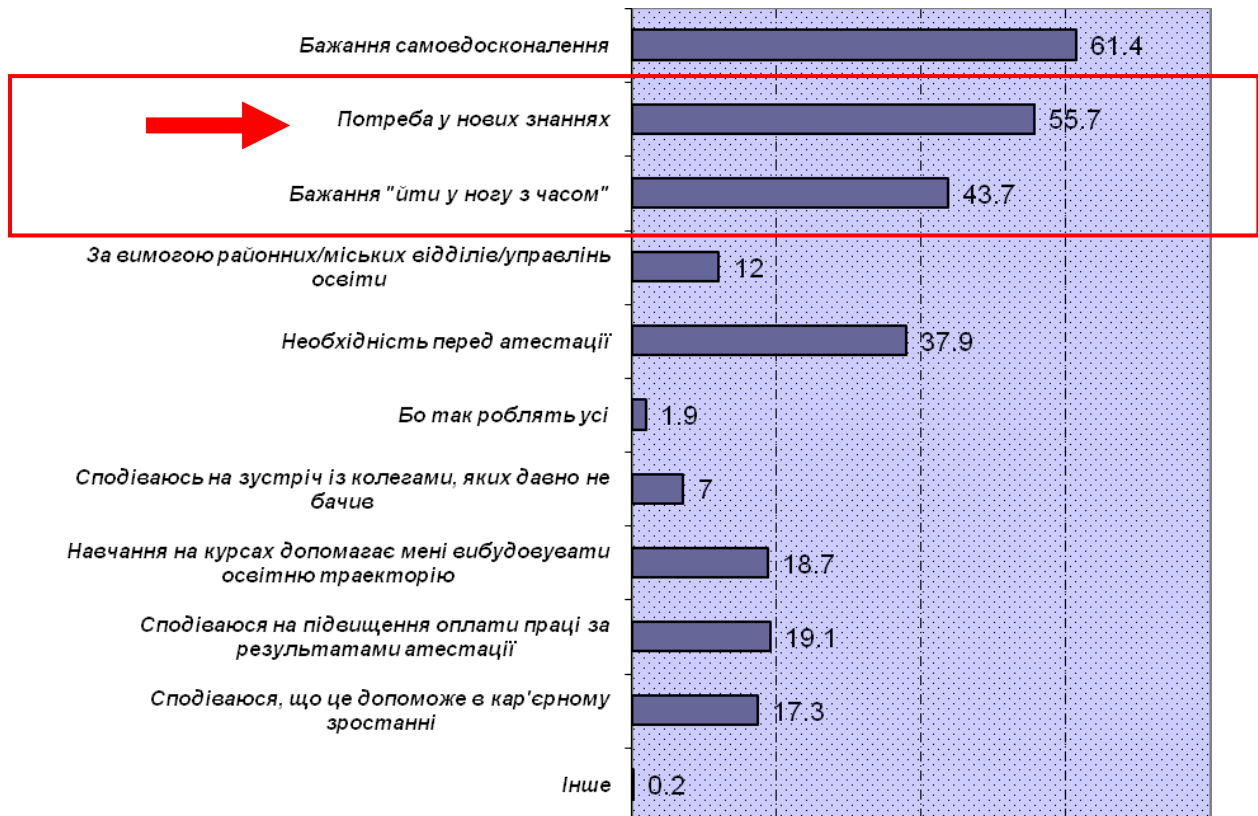
Для досягнення означеної мети в 2016 році Закарпатським інститутом післядипломної педагогічної освіти (ЗППО) проведено дослідження запитів педагогів щодо підвищення кваліфікації в умовах реформування освітньої галузі України. У ході дослідження було проведене анкетне анонімне опитування педагогічних працівників навчальних закладів (за винятком вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації) Закарпатської області (n=700 осіб, довірча вірогідність отриманих результатів – 99%, теоретично припустима похибка – $\pm 4,75\%$).

Майбутні зміни у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників можуть бути пов'язані зі зростанням частки осіб, які усвідомлено будуть сприймати принцип „освіта протягом життя” і звертатись по отримання послуг Інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Дослідження показало, що наразі вже половина опитаних педагогів усвідомлює необхідність постійно оновлювати знання на вимогу реформуванню освітньої галузі в умовах посилення залежності від інформаційно-технологічних засобів. Ще 30% респондентів хоча й не акцентує увагу на соцієтальному тренді, втім наголошує на необхідності підвищення кваліфікації задля педагогічної самореалізації:

Глибинне розуміння педагогами необхідності постійного самовдосконалення та безперервного навчання підтверджує інформація щодо факторів, які мотивують їх навчатись на курсах підвищення кваліфікації:

У відповідях на обидва запитання щодо мотивів навчання спостерігається високий рівень кореляції, що підтверджує щирість відповідей респондентів.

На Ваше бажання навчатися впливає сьогодні найбільше:	Фактори, що стимулюють навчатися на курсах підвищення кваліфікації:									
	Бажання самоєдосконалення	Потреба у нових знаннях	Бажання "йти у ногу з часом"	За вимогою районних/міських відділів/управлінь	Необхідність перед атестацією	Бо так роблять усі	Сподіваюсь на зустріч із колегами,	Навчання на курсах допомагає мені вибудувати освітню траєкторію	Сподіваюся на підвищення оплати праці за результатами	Сподіваюся, що це допоможе в кар'єрному зростанні
Прагнення відповідати вимогам до педагогів нових умовах	67.7	58.7	48.3	9.7	41	0	4.7	20.7	16.3	12
Можливе запровадження сертифікації для педагогів	35.7	39.3	39.3	21.4	53.6	14.3	21.4	7.1	25	3.6
Бажання кар'єрного росту	43.9	56.1	34.1	20.7	28	2.4	6.1	13.4	26.8	35.4
Прагнення педагогічної самореалізації	64.9	51.6	42.6	9.6	34.6	2.7	8.5	18.1	17.6	19.7
Результат діагностичних педагогічних	50	75	37.5	0	12.5	0	0	50	50	12.5

вимірювань, учасником я був(ла)										
ВСЬОГО	61.4	55.7	43.7	12	37.9	1.9	7	18.7	19.1	17.3

За результатами двовимірного розподілу відповідей респондентів щодо мотивів підвищення кваліфікації можна виділити 3 групи слухачів, які мають схожі інтенції:

1 група (75%): високо мотивовані слухачі, які мають прагнення до педагогічної самореалізації й прагнуть відповідати сучасним вимогам соціуму;

2 група (13%): слухачі-кар'єристи, які вдаються до підвищення кваліфікації задля кар'єрного зростання;

3 група (6%): вимушені слухачі, які потрапили на навчання в результаті соціо-нормативного впливу (за результатом діагностичних педагогічних вимірювань або під тиском можливого запровадження сертифікації педагогів).

Учасники опитування певною мірою зацікавлені у комплектації груп згідно рівня знань, вмінь та навичок учасників (59%). При цьому є певна залежність у бажаннях щодо кваліфікаційного рівня учасників груп від рівня педагогічного складу та кваліфікаційної категорії – чим вище рівень, тим вище вимоги до групи.

Майже 80% опитаних вважають, що навчання у закладі післядипломної педагогічної освіти, перш за все, відповідає власним освітнім потребам, пріоритетними серед яких є: менеджмент сучасного навчального закладу (37%), володіння інформаційними технологіями (31%), освітні технології (26%), соціально-психологічні аспекти взаємодії з учнями та батьками (*Проблеми виховання; Практична психологія; Робота з батьками*) – по 23% відповідно. Таким чином, можна констатувати усвідомленість педагогами факту, що інновації у сфері інформаційних і телекомунікаційних технологій ставлять перед ними нові непрості завдання, які торкаються педагогіки, методики, адміністративного управління та фінансування, потреб забезпечення якості навчання і які вони мають терміново навчитись вирішувати.

Суттєвість глобальної кризи достатньо боляче віддає в освітній царині, що відображається у критиці традиційної парадигми освіти, орієнтованої на технократичні й конформістські цінності.

Нажаль лише половина опитаних педагогічних працівників розуміє, що стимулювання самоосвіти, самопідготовки, постійної спраги знань є однією з важливих функцій сучасної освіти. Ця когорта (50%) переконана, що провідна роль у власній освіті належить самій особі, що навчається. Ще 28% – дотримуються цієї думки.

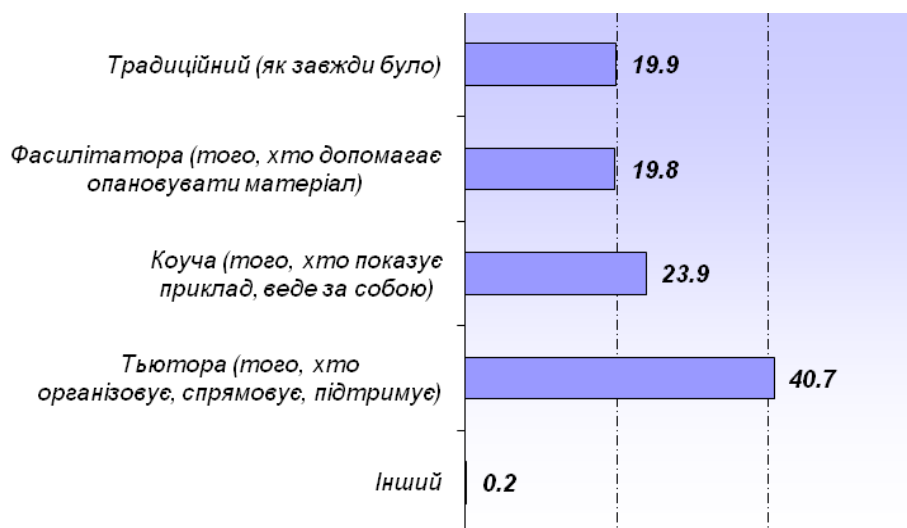
У цілому, можна визначити, що превалююча більшість опитаних – майже 80% – певною мірою є прибічниками самоосвіти. Основний мотив для цих слухачів – бажання самореалізації – не викреслює бажання відповідати сучасним вимогам й здобувати нові знання, „йти у ногу з часом”, а також безперешкодно пройти атестацію. Оцінки цієї групи (майже за всіма досліджуваними ознаками) значним чином відрізняються від оцінок інших представників педагогічної спільноти:

Провідна роль у власній освіті належить мені	Фактори, що стимулюють навчатися на курсах підвищення кваліфікації:									
	Бажання самовдосконалення	Потреба у нових знаннях	Бажання "йти у ногу з часом"	За вимогою районних/міських відділів/управлінь освіти	Необхідність перед атестацією	Бо так роблять усі	Сподіваюсь на зустріч із колегами, яких давно не бачив	Навчання на курсах допомагає мені вибудувати освітню	Сподіваюся на підвищення оплати праці за результатами атестації	Сподіваюся, що це допоможе в кар'єрному розвитку
Цілком згоден 50%	64.6	55	44.4	12.1	36	1.6	7.1	19.9	16.5	14.9
Скоріше згоден, ніж не згоден 28%	63.5	52	42.1	10.7	43.3	2.8	6.7	15.7	19.1	22.5
Скоріше не згоден, ніж згоден 5%	48.3	59	48.3	6.9	41.4	3.4	10.3	27.6	24.1	24.1
Зовсім не згоден 1%	25	50	50	50	37.5	0	12.5	0	25	12.5
Важко відповісти 10%	56.5	61	37.1	17.7	37.1	1.6	8.1	14.5	30.6	16.1
всього	61.4	56	43.7	12	37.9	1.9	7	18.7	19.1	17.3

З метою вирішення нових, нестандартних проблем у сучасному суспільстві істотно зростає роль методологічних, системних, міждисциплінарних знань людини. Інформаційний прогрес створює виклик традиційним системам освіти й актуалізує питання перегляду методології, методики та організаційних засад сучасної освіти.

Безперечно, це потребує впровадження нових педагогічних підходів, що ґрунтуються на альтернативних механізмах передачі знань. Саме це пояснює позицію слухачів в очікуванні трансформації функціонально-рольового навантаження педагогічного складу закладів підвищення кваліфікації.

Так, слухачі очікують нових підходів у викладанні, які передбачають більшу самостійність від слухачів на тлі постійного діалогу з викладачами-тьюторами, які організують процес отримання знань, спрямовують та підтримують у оволодінні способами неперервного отримання нових знань і самоосвіти, або викладачами-коучами, які на власному прикладі демонструють можливості самостійного типу мислення, розвивають у слухачів уміння працювати з різною інформацією та різними даними.

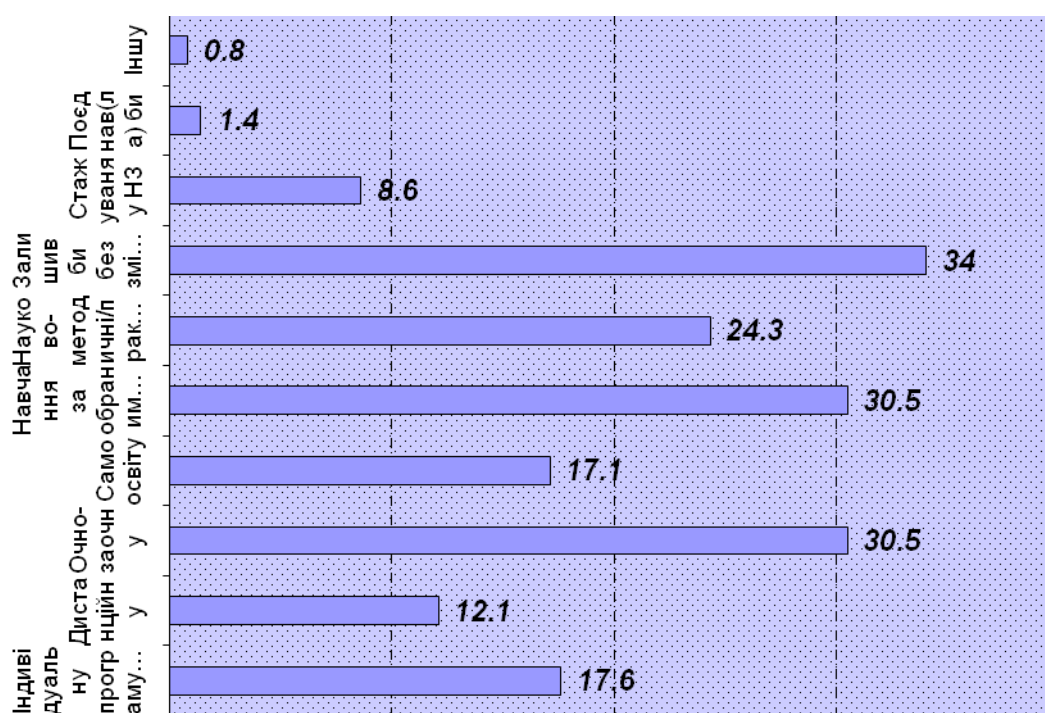
Втім, говорити однозначно, що слухачі готові відмовитись від традиційної системи викладання із отриманням систематизованих та узагальнених знань не можна (це підтверджує двовимірний розподіл відповідей – навіть та група респондентів, яка вбачає власну провідну роль у власній освіті, не може повністю відмовитись від традиційної системи викладання):

Провідна роль у власній освіті належить мені	В якій ролі Ви бачите викладача системи ІППО:			
	Традиційний	Фасилітатора	Коуча	Тьютора
Цілком згоден	22.6	15.7	23.6	41.5
Скоріше згоден, ніж не згоден	14.1	20.3	27.7	42.4
Скоріше не згоден, ніж згоден	39.3	32.1	21.4	10.7
Зовсім не згоден	37.5	0	0	62.5
Важко відповісти	15.5	34.5	17.2	39.7
всього	19.9	19.8	23.9	40.7

Сучасне суспільство знань вимагає якісних змін як в методології сучасної освіти, так і в організації освітніх процесів. Очевидною є частка педагогів, готових перейти до новітніх форм навчання, які передбачають рефлексію, критичний самоаналіз, проблемно-орієнтоване та взаємне навчання. Такі слухачі курсів орієнтовані на проблемно-орієнтоване навчання і очікують навчання за конкретними курсами (дисциплінами): навчання за обраним спецкурсом стаціонарно – 30%; за індивідуальною програмою підвищення кваліфікації – 18%. Ці категорії слухачів надають перевагу доповненню обраного самоосвітою та емпіричним навчанням (науково-методичні/практичні семінари, спецкурси за місцем роботи) з домінуванням очного навчання (*не надто захоплюються дистанційним навчанням*).

Третина ж опитаних не готова змінювати будь-що в організації процесу навчання і залишила б без змін ту систему, за якою навчалась дотепер (34%). Для цієї категорії слухачів меншою мірою притаманна варіативність у доповненні існуючої системи навчання іншими новими формами:

Нажаль, серед слухачів достатньо незначною є частка педагогів, дійсно готових до впровадження новітніх форм навчання, зокрема: самоорганізація (самоосвіта – 17%; дистанційна освіта – 12%); емпіричне навчання (науково-методичні/практичні семінари, спецкурси за місцем роботи – 9%); навчання в

умовах, наближених до реальних (стажування у навчальних закладах – **24%**); навчання з використанням ресурсів (очно-заочне – **30%**). Втім, переважна більшість опитаних слухачів готова до поєднання цих методів у будь-яких варіантах.

Хоча в суспільстві вже присутнє нове явище «освіта без кордонів», пов'язане з ліквідацією бар'єрів і впровадженням дистанційного навчання, втім слухачі підвищення кваліфікації ще не достатньо готові до сприйняття такої форми організації навчання (**всього 12%**) та не охоче доповнюють нею інші форми.

Процес безперервної освіти протягом життя супроводжується пошуком нових форм і методів навчання, які повинні задовольняти потреби сьогодення і адекватно відповідати вимогам нової соціальної реальності "суспільства знань", яке щільно пов'язане з інформаційним світом. Переважна більшість опитаних вбачає найвищий практико-перетворюючий освітній потенціал у композиції форм та методів роботи зі слухачами, основними серед яких зазначають практичні заняття (75,3%), майстер-класи (56,8%), тренінги (40,4 %).

Отже, укорінення в Україні ідеології суспільства знань сформувало нагальну потребу в постійному підвищенні рівня знань і необхідності безперервної освіти всього населення країни та особливо науково-педагогічних і педагогічних працівників. За результатами опитування педагогів, які були слухачами курсів підвищення кваліфікації Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, переважна більшість певною мірою усвідомлює необхідність постійного оновлення знань як на вимогу реформування освітньої галузі в умовах посилення залежності від інформаційно-технологічних засобів, так і задля педагогічної самореалізації. Майже 80% опитаних вважають, що навчання у закладі післядипломної педагогічної освіти має задовольняти освітні потреби з дисциплін: Менеджмент сучасного навчального закладу (37%); Володіння інформаційними технологіями (31%); Освітні технології (26%).

Вже половина опитаних педагогічних працівників розуміє, що стимулювання самоосвіти, самопідготовки, постійної спраги знань є однією з важливих функцій сучасної освіти.

Інформаційний прогрес створює виклик традиційним системам освіти і актуалізує питання перегляду методології, методики та організаційних засад сучасної освіти.

Слухачі очікують трансформації функціонально-рольового навантаження педагогічного складу закладів підвищення кваліфікації – надають перевагу викладачам-тьюторам або викладачам-коучам.

В системі освіти з підвищення кваліфікації вчителів виникає необхідність переходу від класичних до проблемно орієнтованих методів формування знань, а також зменшення дистанції між фундаментальними і прикладними дослідженнями. Найкращий результат у навчанні буде досягнуто поєднанням різних методів навчання. Хоча в суспільстві явище «освіта без кордонів» вже набуло поширення, втім слухачі підвищення кваліфікації ще не готові до сприйняття такої форми організації навчання та не охоче доповнюють нею інші форми, яким надають більший пріоритет.

Особливу увагу варто приділити спеціалізації й проблемно-орієнтованому навчанню (орієнтир на потреби слухачів) у стаціонарних умовах із доповненням методами емпіричного навчання та навчання в умовах, наближених до реальних. Переважна більшість опитаних вбачає найвищий практико-перетворюючий освітній потенціал в композиції форм та методів роботи зі слухачами, основними з яких є практичні заняття (75%), майстер-класи (57%), лекції (47%) та тренінги фахівців (40%).

Потреба у високому рівні професіоналізму педагогічних та науково-педагогічних працівників вимагає постійного задоволення потреб останніх.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Т. 12. Психологія творчості / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. — Київ : Фенікс, 2006—2016. — Вип. 1—21.
2. Інформаційне суспільство в Україні: виклик сучасній системі освіти/ Зоська Я.В., Іваць О.М. // X Львівський соціологічний форум «Змінність соціальних просторів крізь соціологічну оптику: прояви, контексти, можливості». Збірник тез. – Львів, 2016. – С. 74-77.
3. Концепція (візія) реформування системи підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних кадрів [Електронний ресурс]: матеріали НМК 15-307. – 2016, https://docs.google.com/document/d/1oPfbuF7APE7XDIjov8V09N0mT730Zw6_xLSZPtOjoQw/edit#
4. Людина-споживач в умовах формування інформаційного суспільства в Україні / Я.В. Зоська, О.М. Іваць// Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії та практики. – 2016. – №71. – С.58-75.
5. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / НАПН України; за заг. ред. В.Г. Кременя. – Київ: Пед. думка. – 2016. – С.34-43.
6. Підвищення кваліфікації вчителів як інтелектуальний супровід формування інформаційного суспільства в Україні / Я.В. Зоська, О.М. Іваць // Сучасне українське суспільство: цінності та смисли сучасних соціальних практик : матеріали міжнародної наукової конференції. – Одеса, 2016. – С. 52-58.